

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚ ТІЛІ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БІРЛЕСТІГІ
ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АКАДЕМИЯСЫ ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІГІ**

**Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТІ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК МЕКТЕБІ
ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІ КАФЕДРАСЫ**

**«Тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту: тәжірибе,
мәселелер және перспективалары» атты ғалымдар мен
мұғалімдердің халықаралық ғылыми-практикалық
конференциясы материалдарының**

ЖИНАҒЫ

31 қазан 2025 жыл.

Астана қ.

Конференция AP23490928 «Қазақ тілі мен әдебиетін құндылық бағдарлы оқытудың инновациялық технологиясы» атты ғылыми жоба аясында ұйымдастырылды.

ӘОЖ 80/81+821
ББК 81.2+84
Т93

**Жалпы редакциясын басқарған – Қапантайқызы Ш.
Редакциялық ұжым: Бибекөв Қ.Т., Кенжалин Қ.К., Шоқабаета С.С.,
Аитова Н.Н., Баймұханбетова М.Б., Бегимова Г.А.**

«Тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту: тәжірибе, мәселелер және перспективалары» атты ғалымдар мен мұғалімдердің халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы материалдарының жинағы. 2 томдық., 1-том. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2025. – 245 бет.

ISBN 978-601-385-146-4

Бұл жинақта тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту мәселесінің ғылыми-теориялық және әдістемелік мәселелері қарастырылып, заманауи озық тәжірибелері жинақталды. Авторлар еңбектерінде білім беру кеңістігінде тұлғаның рухани-адамгершілік құндылықтарын дамыту, тіл арқылы мәдениет пен ұлттық дүниетанымды меңгерту, әдеби шығармаларды аксиологиялық тұрғыдан талдау сияқты мәселелер ғылыми тұрғыда ұсынылды.

Сонымен қатар, жинаққа құндылыққа негізделген тілдік және әдеби білім берудің инновациялық әдістерін, педагогтардың кәсіби даярлығы мен құзыреттілігін жетілдіру жолдарын, қазіргі білім беру жүйесіндегі гуманистік бағыттардың орны мен болашағын айқындауға бағытталған енгізілді.

Материалдар тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту әдістемесінің, аксиолингводидактиканың өзекті бағыттарына қызығушылық танытқан зерттеушілерге, жоғары оқу орындарының оқытушыларына, мектеп мұғалімдеріне және магистранттарға арналады.

ISBN 978-601-385-146-4

ӘОЖ 80/81+821
ББК 81.2+84

© Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2025.

In conclusion, this study reaffirms that moral education through media is not only possible but also highly effective when aligned with developmental needs and supported by consistent pedagogical strategies. Cartoons, when utilized wisely, become not just a form of entertainment but a powerful instrument of ethical and social development for the younger generation.

References

1. Bilinskaya K.N. Duhovno-nravstvennoe vospitanie mladshih shkol'nikov sredstvami mul'tiplikatsii // Molodoj uchenyj 2020. No. 20 (310). pp. 553-555.
2. Khomenko E.V. Mul'tfil'my kak sredstvo vospitaniya tolerantnosti mladshih shkol'nikov // Pedagogicheskij zhurnal. 2017. Vol. 7, No. 1A. pp. 268-277.
3. Abdullah M.A.R. Learning Moral Values Through Cartoons for Malaysian Preschool-aged Children. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. Vol. 22, No. 6, pp. 370-394, June 2023.
4. Juzeev S., Moshqalov A.Q., Jailauova M. Qazaq etnopsihologialyqerekshelikteri men etnopedagogikalyqdasturleri negizinde bolashaqbastauysh synyp mugalimderin kasibi daiarlau uderisi // Iasau universitetinin habarshysy. –2024. –No4 (134). –B. 489–502.
5. Babayan A.V. O нравственности i нравственном воспитании // Pedagogika. 2005. No. 2. pp. 67-78.
6. Sukhomlinsky V.A. Serdce otdayu detyam [I give my heart to children]. Moscow, 2016. 312 p.
7. Tolstoy L.N. Polnoe sobranie sochinenij, 1960-1965. Vol. 64. P. 95.
8. Schäfer K.-H. Medienpädagogik als Teildisziplin der Allgemeinen Erziehungswissenschaft // Jahrbuch Medienpädagogik 1. Vol. 1. MedienPädagogik: Zeitschrift für Theorie Und Praxis Der Medienbildung / ed. by S. Aufenanger, R. Schulz-Zander, D. Spanhel. Opladen, 2001. P. 17-46.
9. Leshchenko N.V. Osobennosti нравstvennogo razvitiya mladshih shkol'nikov // Integraciya obrazovaniya. 2007. No. 3/4. pp. 119-122.
10. Zharkovskaya T.G. Vozmozhnye puti organizatsii duhovno-nravstvennogo obrazovaniya v sovremennyh usloviyah // Standarty i monitoring v obrazovanii. 2003. No. 3. pp. 9-12.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҒЫ РЕТІНДЕ ҚОРҚЫТ ЖӘНЕ ҚОРҚЫТ АТА ЖЫРЫ

Кенжалин Қ.К.

PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан.

Қазақ халқының рухани мәдениетінде ғасырлар бойы қалыптасқан құндылықтар жүйесі бар. Сол жүйенің өзегінде адам мен табиғаттың, қоғам мен рухтың үйлесімін айқындайтын киелі тұлғалар мен архетиптер тұр. Осындай мәңгілік рухани феномендердің бірі – **Қорқыт ата**. Ол түркі дүниесінің ортақ рухани бастауы, философиялық және этикалық қағидалардың символдық бейнесі ретінде қарастырылады. Қорқыт тұлғасы арқылы қазақ халқы өзінің дүниетанымдық негізін, өмір мен өлім туралы көзқарасын, өнер мен даналыққа деген қатынасын қалыптастырды (Қоңыратбаев, 1986).

Қорқыт туралы аңыздар, жырлар мен күйлер тек фольклорлық мұра емес, олар қазақтың **рухани философиясын** айқындайтын **дүниетанымдық код** болып табылады. Бұл кодта адамзаттың мәңгілікке ұмтылысы, өмірдің өткіншілігі мен рухтың өлместігі сияқты ұғымдар тоғысқан. Қорқыттың мәңгілік өмірді іздеу жолы – адам болмысының мәнін ұғынуға бағытталған экзистенциалды ізденіс, ал оның өнер арқылы өлімді жеңу идеясы – түркі өркениетінің философиялық ойлауының ең биік көрінісі (Марғұлан, 1974).

Қорқыт мұрасы – тек өткеннің көрінісі емес, ол қазіргі қоғам үшін де өзекті. Себебі ұлттың рухани бірегейлігі мен мәдени тұрақтылығы тарихи жадының беріктігіне тікелей байланысты. Сондықтан Қорқыт феноменін зерттеу – қазіргі гуманитарлық ғылымдағы ұлттық сана мен руханиятты жаңғыртудың маңызды бағыты. Бұл зерттеу нысаны тек тарихи тұлғаның бейнесін айқындау емес, сонымен қатар **қазақ философиясының бастау көздерін, музыкалық мәдениеттің архетипін, жыраулық дәстүрдің түп негізін және рухани антропологияның** негізін тану болып табылады. Қорқыт тұлғасы – түркі өркениетінің рухани кеңістігіндегі ең терең философиялық символдардың бірі. Ол өмір мен өлімнің, уақыт пен мәңгіліктің, табиғат пен рухтың арасындағы мәңгілік диалектикадан туындаған

дүниетанымдық жүйені білдіреді. Қорқыт феномені – бұл тек аңыздық кейіпкердің бейнесі емес, сонымен қатар **қазақ философиялық ойының бастауы**, ұлттық сананың архетипі және болмысты танудың эстетикалық формасы (Қоңыратбаев, 1986).

Қорқыт туралы мифтерде адамзаттың ең көне философиялық сұрақтары – өмірдің мәні, өлімнің табиғаты, рухтың мәңгілігі – бейнелі түрде көрініс табады. Аңыздарда Қорқыт өлімнен қашып, мәңгі өмір іздейді. Бұл әрекет – биологиялық өмірді ұзартуға ұмтылыс емес, **рухани мәңгілікті** іздеу. Қорқыттың «өлімге қарсы күресі» – адам мен әлемнің арасындағы онтологиялық тартыстың көрінісі. Ол физикалық шектеулі өмірден жоғары тұрған рухани шындыққа жету жолын өнер арқылы тапқысы келеді. Осы тұрғыдан алғанда, Қорқыттың күйі мен сөзі – адамзат болмысының метафизикалық көрінісі (Марғұлан, 1974). Қорқыт философиясының өзегінде үш басты ұғым бар: **Мәңгілік (мәңгі өмір)** – рухани жалғастық, өнер мен сөз арқылы өлімді еңсеру; **Үйлесім (синкретизм)** – адам, табиғат және Тәңір арасындағы біртұтастық; **Сөздің күдіреті** – тіл мен күйдің, яғни рухани шығармашылықтың мәңгілікті қамтамасыз етуші рөлі.

Осы ұғымдар жүйесі қазақ дүниетанымының философиялық құрылымына тікелей ықпал еткен. Қорқыттың «Тек өнер ғана өлмейді» деген тұжырымдамасы – ұлттық мәдениеттегі рухани-эстетикалық парадигманың іргетасы. Бұл қағида бүгінгі заманда да өзектілігін жоғалтқан жоқ, себебі ол **рухани жаңғырудың философиялық негізі** ретінде қазақ қоғамында мәңгі өмір сүруде (Аронов, 2018). Қорқыт есімі қазақ халқының музыкалық мәдениетінің, әсіресе қобыз өнерінің символына айналған. Ол тек көне бақсы, күйші немесе данагөй емес, **қазақ музыка философиясының негізін қалаған тұлға** ретінде бағаланады. Қорқыт жасаған қобыз – қарапайым аспап емес, адам мен ғарыш, өмір мен өлім арасындағы байланысты бейнелейтін сакральды медиатор. Оның үні арқылы адам жаны мен табиғаттың терең үндестігі, уақыт пен мәңгіліктің диалогы бейнеленеді (Марғұлан, 1974).

Қорқыттың музыкалық дәстүрі – түркілік синкретизм ұстанымының жарқын көрінісі. Музыка, сөз және ритуал біртұтас мәдени құрылым ретінде әрекет етеді. Қорқыт күйлері тек эстетикалық әсер ғана емес, рухани терапия, мәдени катарсис қызметін де атқарған. Күйді тыңдау арқылы адам табиғатпен, Тәңірмен және өз рухымен үндеседі. Музыкалық тұрғыда Қорқыттың шығармалары дыбыстық құрылымында ерекше символдық жүйені қамтиды. Қобыздың төменгі регистріндегі ұзақ, тербелмелі дыбыстар уақыттың үздіксіз қозғалысын, тіршіліктің мәңгі айналымын бейнелейді. Бұл күйлердің семиотикалық құрылымы қазақтың философиялық ойлауы мен табиғатқа қатынасын айқын көрсетеді (Қоңыратбаев, 1986).

Қазіргі кезеңде Қорқыт мұрасы музыкалық және мәдени жадының цифрлық кеңістігіне еніп отыр. Қызылорда облысындағы **Қорқыт Ата мемориалдық кешенінде** және Қорқыт Ата атындағы университетте қобыз күйлерінің дыбыстық архиві жасалып, оларды **цифрлық реконструкциялау** мен **акустикалық модельдеу** жұмыстары жүргізілуде. Мұндай ғылыми жобалар Қорқыт мұрасын тек естелік ретінде емес, **интерактивті мәдени мұра** ретінде қайта жаңғыртудың тиімді үлгісі болып отыр.

Қорқыт есімі түркілік эпикалық дәстүрдің рухани өзегін айқындайтын негізгі тұлғалардың бірі. «**Қорқыт ата кітабы**» – оғыз-қыпшақ дәуіріндегі әдеби-эпикалық ойдың ең көрнекті ескерткіші. Бұл шығармада түркі халықтарының дүниетанымы, әлеуметтік құрылымы, батырлық идеалдары мен моральдық құндылықтары көрініс тапқан (Zahoder, 1962; Рахметов, 2012). Қорқыт тұлғасы эпикалық кеңістікте **даналықтың, әділдіктің және рухани бірліктің символы** ретінде бейнеленеді. Ол әрбір оқиғаның соңында шешуші пікір білдіріп, өмір мен өлім, адалдық пен сатқындық, ерлік пен қорқақтық сияқты этикалық категорияларға баға береді. Жырлардағы басты идея – ел бірлігі, ерлік пен адалдық, ата-баба аманатына беріктік. Қорқыт әр жырдың соңында даналық сөз айтып, оғыз қоғамының моральдық кодексін түйіндейді. Бұл оның **рухани заң шығарушы** қызметін танытады. Эпикалық дәстүрдегі бұл функция кейінгі қазақ жырауларының шығармашылығында жалғасын тапқан (Қоңыратбаев, 1986).

Қазіргі кезеңде Қорқыт мұрасына жаңа қырынан қарау – эпикалық мәтіндерді цифрлық корпусқа енгізу, олардың лексика-семантикалық құрылымын компьютерлік-лингвистикалық

талдау арқылы түркі дүниетанымының архетиптерін анықтау бағытына ұласты. ХХІ ғасырдың жаһандану дәуірінде ұлттық мәдениеттің сақталуы мен жаңғыруы – рухани қауіпсіздіктің басты кепілі. Осы тұрғыдан алғанда, Қорқыт мұрасы қазіргі Қазақстан үшін **ұлттық бірегейлікті жаңғыртудың және мәдени кодты сақтаудың басты архетипіне** айналып отыр. Қорқыт феномені қазіргі мәдени саясат пен білім беру кеңістігінде ұлттық идеяның өзегіне айналды. Оның мұрасы ұлттық сана, мәдени тұрақтылық және рухани жаңғыру үдерістерінде стратегиялық рөл атқарып отыр. Қорқыт мұрасын **цифрлық гуманитаристика, философиялық герменевтика және мәдениетаралық коммуникация** тұрғысынан қарастыру – оның қазіргі ғылыми маңызын арттырады (Аронов, 2018; UNESCO, 2018). Қорқыт феноменін жастардың рухани тәрбиесіне енгізу, білім беру бағдарламалары мен медиа платформаларда жаңаша таныту – ұлттық сананы күшейтудің пәрменді тетігі. Осылайша, Қорқыт мұрасы бүгінгі қоғам үшін **рухани жаңғырудың символына** айналды.

Қорқыт тұлғасы – қазақ халқының ұлттық руханиятының, дүниетанымының және мәдени жадтың ең көне әрі ең биік символдарының бірі. Ол – өмір мен өлімнің, өткіншілік пен мәңгіліктің арасындағы философиялық тепе-теңдікті бейнелеген әмбебап тұлға. Қорқыттың шығармашылық және дүниетанымдық жүйесінде өнер мен музыка – болмыстың метафизикалық мәнін ашатын құралдар. Эпикалық тұрғыдан алғанда, Қорқыт бейнесі – даналық пен әділдіктің, ел бірлігі мен адамгершіліктің символы. Қазіргі дәуірде Қорқыт феномені ұлттық идеология мен мәдени саясаттың өзегіне айналып отыр. Қорқыт мұрасы – өткеннің ескерткіші емес, болашақтың бағдаршамы. Оның ілімі адам мен табиғаттың, дәстүр мен жаңашылдықтың, ұлттық пен ғаламдықтың арасындағы үйлесімділікке жетудің философиясы. Сондықтан Қорқыт мұрасын зерттеу мен насихаттау – **қазақ руханиятының үздіксіз жаңғыруының кепілі және мәдени тәуелсіздіктің басты тірегі**.

Мақала AP23490928 «Қазақ тілі мен әдебиетін құндылық бағдарлы оқытудың инновациялық технологиясы» атты ғылыми жоба аясында әзірленді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аронов, М. (2018). Қорқыт феномені және түркілік руханият. Астана: ЕҰУ баспасы.
2. Қоңыратбаев, Ә. (1986). Қазақ эпосы және түркология. Алматы: Ғылым.
3. Марғұлан, Ә. (1974). Ежелгі жыр, аңыздар. Алматы: Жазушы.
4. Рахметов, Қ. (2012). Қорқыт ата кітабы және оғыздық эпикалық дәстүр. Алматы: Қазақ университеті.
5. Тоқаев, Қ. К. (2024). Жаңа Қазақстан: білім мен ғылым – ұлттық дамудың өзегі. Қазақстан халқына Жолдау. Астана.
6. UNESCO. (2018). The Book of Dede Korkut – Heritage of Humanity. Paris.
7. Жирмунский В.М., Кононов А.Н. (1962). Книга моего деда Коркута. Москва: Издательство академии наук СССР.

ЗЕЙТІН АҚЫШЕВТІҢ «ЖАЯУ МҰСА» ЖӘНЕ «ИМАНЖҮСІП» РОМАНДАРЫНДАҒЫ ӘНШІ АҚЫНДАРДЫҢ БЕЙНЕСІ

Кокбас Ж., Ережепова А.

М.Қозыбаев атындағы СҚУ, Петропавл, Қазақстан.

Қазақ әдебиетінде тарихи тұлғаларды көркемдік тұрғыдан бейнелеу дәстүрі – ұлттық рух пен халық жадында сақтаудың ең маңызды бағыттарының бірі. Осы тұрғыдан Зейтін Ақышевтің шығармалары ерекше орын алады. Оның «Жаяу Мұса» мен «Иманжүсіп» романдары – тек екі тұлғаның өмірін емес, бүкіл бір дәуірдің әлеуметтік, рухани және эстетикалық болмысын бейнелейтін көркем шежіре. Зерттеу мақсаты – осы екі шығарма арқылы қазақ халқының рухани еркіндігі мен өнердің әлеуметтік миссиясын ашу. Тақырыптың өзектілігі – қазіргі заманда тарихи тұлғалардың бейнесі арқылы ұлттық сана мен өнердің құндылығын қайта тану қажеттілігінде. Жазушы сомдаған кейіпкерлердің тағдыры тек өткеннің айнасы емес, бүгінгі қоғам үшін де рухани бағдар бола алады.